

Din Öğretiminde Birey ve Toplum Tasavvuru

Şeyma TURAN

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1688

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISBN: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Eskiye

Yayın No | Publication Number: 337

Kitap Adı : Din Öğretiminde Birey ve Toplum Tasavvuru

Book Title: The Individual and Society Vision in Religious Education

ISBN : 978-625-5536-50-1

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786255536501

Yazar | Author: Şeyma Turan | orcid.org/0000-0001-9398-5053

Kurum | Institution: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

ROR ID: ror.org/0468j1635

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 16 x 24 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 380 (xii + 368)

Yayın Tarihi | Publication Date: Eylül | September

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRAM2 - Din eğitimi | Religious instruction

BISAC: EDU040000 - Eğitim / Din Eğitimi | Education / Religious Education

THEMA: QRAM2 - Din eğitimi | Religious instruction

LC Classification: LC5215 - Din eğitimi, Ortaöğretim | Religious education, Secondary

DEWEY: 377.1 - Din eğitimi – Ortaöğretim | Religious education – Secondary education

WoS Category: Education & Educational Research | Eğitim ve Eğitim Araştırmaları

WoS Citation Topics Meso: 6.3 - Yönetim | Management

WoS Citation Topics Micro: 6.3.1467 - Akademik Girişimcilik | Academic Entrepreneurship

Scopus Subject Areas: 3304 - Eğitim | Education

Atıf Bilgisi | Cite as: Turan, Şeyma. *Din Öğretiminde Birey ve Toplum Tasavvuru*. Ankara: FCR Yayın Ltd., 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Bu çalışma Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü birimince desteklenmiştir. Proje Numarası: SDK-2023-1523 (This work was supported by the Research Fund of Recep Tayyip Erdogan University. Project Number: SDK-2023-1523)

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Din Öğretiminde Birey ve Toplum Tasavvuru

Şeyma TURAN

Ankara 2025

Yazar Hakkında | About the Author

Şeyma TURAN

2017 yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2019 yılında aynı fakültenin Din Eğitimi Anabilim Dalına araştırma görevlisi olarak atandı. 2020 yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde “Yüksek Din Öğretiminin Öğrencilerin Dinî Uzlaşma Kültürlerine Etkisi -RTEÜ İlahiyat Fakültesi Örneği-” isimli tez çalışmasıyla yüksek lisansını; 2025 yılında aynı üniversitenin Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde “Birey ve Toplum Merkezli İdeolojik Yaklaşımlar Bağlamında Örgün Din Öğretimi” başlıklı tez çalışması ile doktorasını tamamladı. Hâlen Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde din eğitimi alanında araştırma görevlisi doktor olarak akademik çalışmalarını devam ettirmektedir. Yazarın medya okuryazarlığı, ilahiyat eğitimi, örgün din öğretimi, eğitim politikaları, uzlaşma, öteki, iletişim, değerler eğitimi gibi çeşitli konularda ulusal ve uluslararası ölçekte din eğitimi alanıyla ilgili kitap, kitap bölümü, makale ve bildirileri bulunmaktadır.

She graduated from the Faculty of Theology at Recep Tayyip Erdoğan University in 2017. In 2019, she was appointed as a research assistant in the Department of Religious Education at the same faculty. She completed her master’s degree in 2020 at the Institute of Social Sciences of Recep Tayyip Erdoğan University with a thesis entitled “The Effect of Higher Religious Education on Students’ Religious Reconciliation Culture -The Case of RTEU Faculty of Theology-“. In 2025, she earned her Ph.D. from Recep Tayyip Erdoğan University Institute of Graduate Studies with a dissertation titled “Formal Religious Education Within the Context of the Individual and Society-Centered Ideological Approaches”. She is currently working as a research assistant with a doctoral degree in the field of religious education at the Faculty of Theology of Recep Tayyip Erdoğan University. Her scholarly contributions include books, book chapters, articles, and conference papers on various topics related to religious education, such as media literacy, theology education, formal religious education, educational policies, reconciliation, the other, communication, and values education.

Kitap Hakkında

Din Öğretiminde Birey ve Toplum Tasavvuru

Bu araştırmanın konusu örgün din öğretiminin yetiştirmek istediği insan profilini birey ve toplum merkezli ideolojik unsurlar açısından ele alıp incelemektir. Bu doğrultuda araştırmanın temel problemini “Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri, birey ve toplum merkezli ideolojiler açısından nasıl bir insan yetiştirme potansiyeline sahiptir?” sorusu oluşturmuştur. Bu bağlamda araştırmanın amacı da ortaöğretim DKAB derslerinin yetiştirmek istediği insan profilini birey ve toplum merkezli ideolojik unsurlar açısından deşifre etmektir. Türkiye’de din öğretiminin politik boyutuyla ilgili çeşitli çalışmalar olmasına rağmen ideoloji tasnifi üzerinden örgün din öğretiminin analizine odaklanan herhangi bir çalışmanın olmaması, bu araştırmanın özgün değerini oluşturmaktadır. Çalışmanın temel problemine cevap bulmak adına nitel araştırma yöntemlerine başvurulmuştur. Bu bağlamda araştırmada durum çalışması deseni kullanılmış; veri kaynakları olarak 2018 DKAB Öğretim Programı, ders kitapları ve DKAB öğretmenleri seçilmiştir. Araştırmada veri toplama tekniği olarak doküman analizi ve görüşme tekniklerinden yararlanılmıştır. Program ve ders kitaplarından veri toplamak için kontrol listeleri; öğretmenlerin görüşlerine ulaşmak için de yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, içerik analizi ölçütlerine göre değerlendirilmiş ve kimlik, otorite, özgürlük, adalet-eşitlik, kendini gerçekleştirme ile epistemik yaklaşım ve eleştirel düşünme olmak üzere altı temada incelenmiştir. Araştırma sonucunda kimlik ve otorite temalarında toplum merkezli ideolojik unsurların; özgürlük, adalet-eşitlik ve kendini gerçekleştirme temalarında ise birey merkezli ideolojik unsurların daha baskın olduğu tespit edilmiştir. Epistemik yaklaşım ve eleştirel düşünme teması bağlamında diğer temalardan farklı olarak birey ve toplum merkezli ideolojik unsurların daha dengeli bir dağılım gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi; 2018 DKAB Öğretim Programı; ders kitapları; DKAB öğretmenleri; birey merkezli ideoloji; toplum merkezli ideoloji

About the Book

The Individual and Society Vision in Religious Education

This research examines the human profile that formal religious education aims to educate in terms of individual and society-centered ideological elements. In this context, the main problem of the research is “What kind of a person do secondary education Religious Culture and Moral Knowledge courses have the potential to raise in terms of individual and society-centred ideologies?”. Accordingly, the aim of the research is to decipher the human profile that secondary school DKAB courses aim to train in terms of individual and society-centered ideological elements. Although there are various studies on the political dimension of religious education in Turkey, there is no study that focuses on the analysis of formal religious education through the classification of ideology. This situation constitutes the original value of the research. Qualitative research methods were used to find answers to the main problem of the study. In this context, the case study design was used in the research; 2018 DKAB Curriculum, textbooks and DKAB teachers were selected as data sources. In the research, document analysis and interview techniques were used as data collection techniques. Checklists were used to collect data from the curriculum and textbooks, and a semi-structured interview form was used to obtain teachers’ views. The findings were evaluated according to content analysis criteria and analyzed under six themes: identity, authority, freedom, justice-equality, self-actualization, epistemic approach, and critical thinking. As a result of the research, it was determined that society-centred ideological elements were more dominant in the themes of identity and authority, and individual-centred ideological elements were more dominant in the themes of freedom, justice-equality, and self-actualization. In the context of the theme of epistemic approach and critical thinking, unlike the other themes, it was revealed that individual and society-centred ideological elements showed a more balanced distribution.

Keywords: Religious education; 2018 DKAB curriculum; textbooks; DKAB teachers; individual-centred ideology; society-centred ideology

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	xi
GİRİŞ	1
I. Problem	1
II. Amaç ve Önem	6
III. Kapsam ve Sınırlılıklar	8
IV. Yöntem	10
A. Araştırmanın Deseni	10
B. Çalışma Grubu	11
C. Veri Toplama Tekniği ve Veri Toplama Araçları	14
Ç. Verilerin Toplanması	19
D. Verilerin Analizi	20
E. Araştırmanın Bilimselliği	25
F. Araştırmacının Rolü	27
İDEOLOJİ, BİREY VE TOPLUM	
I. Siyasi İdeolojilerin Tasnifi	29
A. İdeoloji	29
1. Etimolojik Anlamda İdeoloji	29
2. Tarihsel Gelişim Sürecinde İdeoloji	30
3. Bilimsel Bakış Açıklarına Göre İdeoloji	33
B. Bireycilik ve Toplulukçulukla İlgili Temel Kavramlar	37
1. Birey – Toplum	38
2. Bireycilik – Toplulukçuluk	40
3. Bireyci – Toplulukçu Benlik ve Kültürün Temel Özellikleri	42
a. Bireyci – Toplulukçu Benlik	42
b. Bireyci – Toplulukçu Kültür	44
4. Bireyci ve Toplulukçu Benlik ve Kültürün Temel Bileşenleri	46
a. Kimlik	46
b. Otorite	49
c. Özgürlük	51
ç. Adalet ve Eşitlik	52
d. Kendini Gerçekleştirme	53
e. Epistemik Yaklaşım ve Eleştirel Düşünme	57
C. Bireycilik - Toplulukçuluk Perspektifinden İdeoloji Tasnifi	58
II. Türkiye’de İdeoloji, Din, Eğitim ve Din Eğitimi	65
A. Türkiye’de İdeoloji ve Din	65
B. Türkiye’de İdeoloji ve Eğitim	68

1. Eğitimin İdeolojik Gücü	69
2. Türkiye Siyasi Tarihinde İdeoloji, Eğitim ve Din Eğitimi İlişkisi	70
3. Din Öğretimi ile İlgili Kanunların İdeolojik Perspektifi	76
4. Türkiye’de Din Öğretiminin İdeolojisi	78

DİN ÖĞRETİMİNDE İDEOLOJİ, BİREY VE TOPLUM

I. Kimlik	83
A. Öğretim Programı	83
B. Ders Kitapları	86
C. Öğretmen Görüşleri	107
1. Birey ve Topluma İlişkin Genel Yaklaşımlar	108
2. Birey ve Topluma Bakışın Sınıfa Yansımaları	111
3. Derste Kimlik İnşası	115
D. Tema Değerlendirmesi	120
II. Otorite	130
A. Öğretim Programı	131
B. Ders Kitapları	133
C. Öğretmen Görüşleri	150
1. Otoritenin Tanımı	151
2. Otorite - Ders İşleme İlişkisi	153
3. Otorite - Öğrencileri Derse Katma İlişkisi	159
4. Otorite - Sınıf Yönetimi İlişkisi	161
D. Tema Değerlendirmesi	166
III. Özgürlük	172
A. Öğretim Programı	172
B. Ders Kitapları	174
C. Öğretmen Görüşleri	189
1. Özgürlük Tanımı	189
2. Özgürlük - Ders İşleme İlişkisi	193
3. Dinî Görüş Farklılıkları ve Ders İşleme İlişkisi	200
D. Tema Değerlendirmesi	206
IV. Adalet-Eşitlik	214
A. Öğretim Programı	214
B. Ders Kitapları	216
C. Öğretmen Görüşleri	224
1. Adalet-Eşitlik Tanımı	224
2. Sosyal Adalet - Ders İşleme İlişkisi	229
3. Adalet-Eşitlik ve Ölçme Değerlendirme Süreçleri İlişkisi	233
D. Tema Değerlendirmesi	238
V. Kendini Gerçekleştirme	241
A. Öğretim Programı	242

B. Ders Kitapları	244
C. Öğretmen Görüşleri	253
1. Kendini Gerçekleştirme Tanımı	253
2. Çoklu Zekâ Kuramı - Ders İşleme İlişkisi	256
3. Rekabet-İş birliği ve Ders İşleme İlişkisi	260
4. Rekabet-İş Birliği ve Ölçme Değerlendirme Süreçleri İlişkisi	264
D. Tema Değerlendirmesi	268
VI. Epistemik Yaklaşım ve Eleştirel Düşünme	276
A. Öğretim Programı	276
B. Ders Kitapları	279
C. Öğretmen Görüşleri	301
1. Bilgiye Yaklaşım - Ders İşleme İlişkisi	301
2. Epistemik Yaklaşım ve Eleştirel Düşünme - Ders İşleme İlişkisi	305
3. Epistemik Yaklaşım ve Eleştirel Düşünme ve Ölçme Değerlendirme Süreçleri İlişkisi	309
D. Tema Değerlendirmesi	314
SONUÇ VE ÖNERİLER	325
KAYNAKÇA	337
EKLER	351
DİZİN	365

ÖN SÖZ

Gençlik yıllarımdan itibaren eğitimin bir “aşılama” işlemi olduğunu düşünürdüm. İnandığım ilkelerin, yetiştirilmekte olan nesle aktarılması için eğitimin çok faydalı olduğuna yönelik bir zihin dünyasına sahiptim. Yaşım ilerledikçe ve uğraş alanımın eğitim olduğu belirginleştikçe bu husustaki düşüncelerimde derinleşmeye başladım. Sonrasında eğitimde sıklıkla kullanılan “aşılama”, “yetiştirme”, “aktarma” gibi temel kalıpların bir zihniyeti başka insanlara aktarma amacı güttüğü yönünde farkındalık kazandım. Bunun beraberrinde önceden ilgi duymadığım felsefe, siyaset bilimleri, ideoloji gibi alanlara olan merakım günden güne artmaya başladı. Çünkü bugün bana, doğru gelen ve aktarmak istediğim mevzular için kullanmak isteyeceğim eğitim, yarın doğrularımızın örtüşmeyeceği kişilerin eline geçtiğinde aksi yönde cereyan edecekti. Hele ki ülkemizin çalkantılı siyasî tarihini düşününce, yaşanan olayları geçmişe dönük zihnimde canlandırınca durum daha da dikkatimi celbetmeye başladı. Zira ben de kıyısından köşesinden bu sürecin birtakım olumsuz yansımalarına maruz kalarak hayallerimden uzaklaşıp yeni hayallere yelken açmak zorunda kaldım. Vardığım yeni limandaki bu durağımda eğitimin bahsettiğim bu özelliklerinden hareket ettiğimi ve bu bağlamda örgün din öğretiminin ideolojik perspektifini konu edindiğimi söyleyebilirim.

Türkiye’de yürütülen örgün din öğretimi sürecini düşündüğümde din öğretiminin pek çok farklı dönemden geçtiğini gördüm ve bu nedenle konuya olan ilgim arttı. Ancak geniş bir çalışma sahası olduğu için konuyu ortaöğretim düzeyiyle sınırlandırmaya karar verdim. Zira ideoloji gibi soyut bir konunun daha çok bu yaş grubunu merkeze alan eğitim sisteminde etkili olacağını düşündüm. Ayrıca ideolojinin de kapsam alanının genişliğini göz önüne aldığımda bu noktada da bir sınırlandırma yapmam gerektiğini fark ettim. Bu bağlamda devletin yetiştirmek istediği insan profilini merkeze aldığım için eğitim politikalarının birey ve toplum açısından nasıl bir ideolojik arka plana sahip olduğunu görmek dikkatimi çekti. Bu nedenle liberalizm, muhafazakârlık, milliyetçilik ve sosyalizm gibi siyasi ideolojilerin temel özellikleri ile bireyci ve toplulukçu benlik ve kültürün temel özelliklerinden hareketle kavramsal bir tasnif oluşturdum. Oluşturduğum bu tasnifi de kendi içinde kimlik, otorite, özgürlük, adalet-eşitlik, kendini gerçekleştirme ile epistemik yaklaşım ve eleştirel düşünme olmak üzere altı tema üzerinden şekillendirdim. Kavramsal olarak kurguladığım bu sistem doğrultusunda ortaöğretim düzeyindeki din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programını, ders kitaplarını ve öğretmenlerini çalışma grubu olarak be-

lirleyerek çalışmamı yürüttüm. Elinizde tuttuğunuz bu kitap, yoğun bir zihinsel arka plan ve saha çalışması neticesinde ortaya çıkmış bir araştırma sürecinin meyvesidir.

Şüphesiz bu kitabın ortaya çıkmasında ve olgunlaşmasında fikir, eleştiri ve önerileriyle pek çok kişinin katkısı olmuştur. Bu bağlamda öncelikle akademik anlamda ufkumu açan ve beni cesaretlendiren; araştırma konusunu belirlememden araştırmayı sonuçlandırmama kadar tüm süreçlerde beni destekleyen değerli Danışman Hocam Prof. Dr. Bayramali Nazıroğlu'na şükranlarımı sunarım. Araştırma konusunun netleştirilmesinde ve araştırmamın daha nitelikli hâle getirilmesinde her zaman bana yardımcı olan ve desteğini esirgemeyen kıymetli hocalarım Prof. Dr. Hacı Yusuf Acuner ve Prof. Dr. Adem Beldağ'a müteşekkirim. Çalışmamın iyileştirilmesine ve olgunlaştırılmasına katkı sağlayan Prof. Dr. Ayşe Zışan Furat ve Prof. Dr. İbrahim Turan'a katkıları için teşekkür ederim.

Çalışma sürecinde araştırma konusunun belirlenmesinde ve netleştirilmesinde görüş, eleştiri ve önerileriyle çalışmamın olgunlaşmasına katkı sağlayan Prof. Dr. Süleyman Turan, Doç. Dr. Emine Battal ve Doç. Dr. Erol Sungur'a katkıları için müteşekkirim.

Araştırmamın son okumasında katkılarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Zahide Keskin, Öğr. Gör. Barış Tüzüner, Arş. Gör. Nisanur Ölmez, Arş. Gör. Hüseyin Cihat Şahin, Arş. Gör. Rümeyza Taşkın ve İlknur Söylemez'e teşekkür ederim.

Görüşme yapacağım öğretmenleri bulmamda bana yardımcı olan Ülve Atasoy ve Nigar İnan'a katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Öte yandan benimle mülakat yapmayı kabul ederek bu çalışmaya katkı sağlayan kıymetli katılımcıların her birine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Kitabın yayınlanma sürecinde bana yardımcı olan Muhammed Ahmet Tonkuş'a emekleri için müteşekkirim.

Hayatım boyunca akademik serüvenimi her zaman destekleyen, beni bu yolda motive eden, cesaretlendiren ve yanımda olan annem Meryem Turan, babam Halil Turan, abilerim Abdurrahman Turan ve Yasin Turan'a şükranlarımı sunarım.

Şeyma Turan
Rize, 11 Eylül 2025